

Modern Arap Kadın Şairi Bâhîsetü'l-Bâdiye ve Kasîde Nisâiyye

Merve AVLAR*

Fadime KAVAK**

ÖZ

Bu çalışma, 19. yüzyıl sonu ve 20. yüzyıl başında Mısır'da kadınların sosyal hakları mücadelesinin önemli isimlerinden Bâhîsetü'l-bâdiye (Melek Hifnî Nâsîf) ve onun *Kasîde Nisâiyye* adlı eserini ele almaktadır. Araştırma, İslâmî değerler ışığında kadınların eğitim, aile içi haklar ve toplumsal konularının iyileştirilmesi için çaba gösteren bu münevver şahsiyetin, edebiyatı bir ıslah aracı olarak nasıl kullandığını incelemektedir. Dönemin sosyokültürel şartları ve Mısır'daki yenileşme hareketleri bağlamında, Bâhîsetü'l-bâdiye'nin çalışmaları titizlikle analiz edilmiştir. *Kasîde Nisâiyye*, klasik Arap şiir geleneği içinde kadınların meşru haklarını savunan özgün bir metin olarak değerlendirilmiştir. Eserde öne çıkan temalar arasında kız çocuklarının eğitimi, aile içi adalet ve kadınların topluma katkıları yer almaktadır. Bâhîsetü'l-bâdiye'nin yaklaşımı, Batılı feminist söylemlerden ziyade İslâmî kaynaklara dayalı ıslahatçı bir perspektif sunmaktadır. Çalışma, onun dinî referansları doğru anlama ve yorumlama yoluyla toplumsal düzenlemeler önerdiğini ortaya koymaktadır. Bu bakımdan Bâhîsetü'l-bâdiye, İslâmî çerçevede kadın haklarını savunan öncü bir mütefekkir olarak değerlendirilmektedir. Araştırma, modern Arap toplumunda kadın konusundaki tartışmalara İslâmî bir perspektifle katkı sunan bu önemli şahsiyetin düşüncelerinin günümüz için hâlâ önem taşıdığını göstermektedir.

Anahtar Kelimeler: Arap Dili ve Belagatı, Bâhîsetü'l-bâdiye, Kâside Nisâiyye, Kadın, Mısır.

The Modern Arab Woman Poet Bahithat al-Bâdiya and Kasîde Nisâiyye

ABSTRACT

This study examines Bahithat al-Bâdiya (Malak Hifnî Nâsîf), a prominent figure in the struggle for women's social rights in late 19th and early 20th-century Egypt, and her work *Kasîde Nisâiyye*. The research explores how this intellectual used literature as a tool for reform, advocating for women's education, familial rights, and improved social status within an Islamic framework. Analyzing her works in the sociocultural context of Egypt's modernization movements, the study highlights *Kasîde Nisâiyye* as a unique text within classical Arabic poetry, defending women's legitimate rights. Key themes include girls' education, domestic justice, and women's societal contributions. Bahithat al-Bâdiya's approach offers a reformist perspective rooted in Islamic sources rather than Western feminist discourse, emphasizing correct interpretation of religious texts to propose social reforms. As a pioneering thinker advocating women's rights within an Islamic framework, her ideas remain relevant to contemporary debates on gender in Arab societies.

Keywords: Arabic Language and Rhetoric, Bahithat al-Bâdiya, Qasidat al-Nisâ'iyya, Woman, Egypt.

* Öğr. Gör., Yalova Üniversitesi, İlahiyat Fakültesi, Arap Dili ve Belagatı Anabilim Dalı, Lecturer, Yalova University, Faculty of Theology, Department of Arabic Language and Rhetoric, Yalova/Türkiye, merve.avlar@yalova.edu.tr, <https://orcid.org/0000-0002-3360-0462>, <https://ror.org/01x18ax09>.

** Prof. Dr., Bursa Uludağ Üniversitesi İlahiyat Fakültesi, Arap Dili ve Belagatı Anabilim Dalı, Professor, Bursa Uludağ University, Faculty of Theology, Department of Arabic Language and Rhetoric, Bursa, Türkiye, fkavak@uludag.edu.tr, <https://orcid.org/0000-0002-8817-4771>, <https://ror.org/03tg3eb07>.

Geliş Tarihi / Date of Submission : 12.08.2025

Kabul Tarihi / Date of Acceptance : 10.10.2025

Atıf / Citation: Avlar, Merve & Kavak, Fadime. "Modern Arap Kadın Şairi Bâhîsetü'l-Bâdiye ve Kasîde Nisâiyye". *Dokuz Eylül Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* 62 (Aralık 2025), 55-72. <https://doi.org/10.21054/deuifd.1763227>.

Etik Beyan ve Çıkar Çatışması: Yazar; çalışmanın hazırlanması esnasında bilimsel ve etik ilkelere uyulduğunu ve yararlanılan tüm kaynakların kaynakçada belirtildiğini, çalışmanın maddi açıdan fonlanmadığını, çıkar çatışması bulunmadığını beyan etmektedir.

Telif Hakkı & Lisans: Yazar, dergide yayınlanan çalışmalarının telif hakkına sahiptirler ve çalışmaları CC BY 4.0 lisansı altında yayımlanmaktadır.

Ethical Statement and Conflicts of Interest: The author declares that scientific and ethical principles were followed during the preparation of the study, all sources used were indicated in the bibliography, the study was not financially funded, and there is no conflict of interest.

Copyright & License: Author publishing with the journal retain the copyright to their work licensed under the CC BY 4.0

Giriş

Tarih boyunca tartışma konusu olan “kadın”, Arap edebiyatı alanında da önemli bir yer edinmiştir. Câhiliye Dönemi’nde Hansâ, el-Fârî’ah bint Şeddâd gibi isimlerle gündeme gelen kadının rolü ve konumu, zamanla yalnızca bireysel kimlikleriyle değil; aynı zamanda eğitim, aile ve ahlâkî değerler, toplumsal sorumluluk bağlamında da tartışmaların merkezine yerleşmiştir. 19. yüzyılın sonları ve 20.yüzyılın başlarında zirveye çıkmıştır, kadının edebî dünyadaki yeri daha görünür hale gelmiştir. Bu dönemde kadın şair ve yazarların sayısında artış yaşanmış, erkek yazarların çalışmalarında kadın haklarına ve kadının kimliğine dair temalar daha belirgin bir şekilde ele alınmaya başlanmıştır. Böylelikle kadın, bireysel bir figür olmaktan öteye geçerek toplumsal reform tartışmalarında sembolik bir temsilci haline gelmiştir.

Mısır toplumunda da Bâhîsetü’l-bâdiye lakabıyla tanınan yazar ve şair Melek Hifnî Nâsif (1886-1918) temayüz etmiştir. Çalışmalarını, gözlemlerine ve deneyimlerine dayanarak kadının eğitimi, özgürlük mücadelesi, toplumun kadına karşı bakışı, kadının sorumlulukları gibi konulara ayıran yazar, toplum tarafından “kadın hakları savunucusu” olarak anılmıştır. Yazarın eseri olan *Kasîde Nisâiyye* ise kadın hakları konusunda verilen mücadelenin edebî bir bildirisi olarak değerlendirilebilir.

Bu çalışmada Bâhîse’nin *Kasîde Nisâiyye* adlı şiirinin, biçim ve içerik açısından incelenmesi hedeflenmektedir. Bu bağlamda “Bâhîsetü’l-bâdiye kimdir, kadın hakları savunucusu olarak tanımlanan şairin bu vasıfla anılmasının dayanakları nelerdir, toplum şair hakkında ne düşünür, yazar davasını edebiyat dünyasına nasıl uyarlamıştır?” gibi sorulara cevap aranmaya çalışılmıştır. Yazarın kaleme aldığı *Kasîde Nisâiyye*, yalnızca bir şiir olmaktan öteye geçerek Arap toplumunun yarası olan kadın konusunu geniş bir yelpaze ile sunduğu için önemli yere sahip olmuştur. Bu çalışma ile kadın konusu, Bâhîse’nin dünyasında tespit edilmeye çalışılmıştır.

Türkiye’de Bâhîsetü’l-bâdiye üzerine yapılan çalışmaların sayısının sınırlı olduğu görülmüştür. Bu çalışmalar arasında Hacı Çiçek tarafından kaleme alınan “Bâhîsetü’l-Bâdiye ve Kadın Hakları Bağlamında ‘en-Nisâiyyât’ Adlı Eseri” başlıklı makale dikkat çekmektedir. Ancak kadın haklarını savunmakla temayüz eden Bâhîse’nin davasının bir temsili niteliğindeki kasidesine odaklanan bir çalışmanın olmadığı dikkat çekmektedir. Bu çalışmanın Hacı Çiçek’in söz konusu makalesinden temel farkı da burada ortaya çıkmaktadır. Çiçek, Bâhîsetü’l-Bâdiye’nin biyografisini verdikten sonra özellikle *en-Nisâiyyât* adlı eserini merkeze alarak kadın hakları bağlamındaki tartışmaları incelemekte ve dönemin edebî çevresinde müellife yöneltilen olumlu ve olumsuz görüşleri değerlendirmektedir. Buna karşılık bu makalede, şairenin biyografisi aktarılmakla birlikte esasen onun kadın meselelerine dair bazı görüşleri ve bu görüşlerle irtibatlı olarak kaleme aldığı kadın temalı kasidesi merkeze alınmaktadır. Böylece çalışma, Bâhîsetü’l-Bâdiye’nin yalnızca nazım ürünleri üzerinden kadın sorunlarına yaklaşımını tespit etmeyi amaçlamakta, bu yönüyle mevcut literatüre yeni bir katkı sunmaktadır.

Özgün bir çalışma olan bu makale ile edibin kadın hakları konusundaki görüşleri eksiksiz bir şekilde tespit edilmiştir. Mısır edebiyatının sembol isimlerinden Nebeviye Mûsâ, Zeyneb Fevvâz gibi isimlerin kadın teması ülkemizde akademik alanda çalışılmış olsa da Melek Hifnî Nâsif’in kadın teması henüz çalışılmamıştır. Bu çalışma ile Bâhîsetü’l-bâdiye’nin kasidesini merkeze alarak Arap edebiyatına yeni bir katkı sunmayı, ayrıca literatürdeki bu boşluğu özgün bir perspektifle doldurmayı amaçlamaktadır.

1. Bâhîsetü’l-bâdiye’nin Biyografisi

Bâhîsetü’l-bâdiye olarak tanınan Melek Hifnî Nâsif, 2 Ocak 1886 tarihinde Kahire’nin el-Cemâliyye mahallesinde dünyaya gelmiştir. Şair, yazar ve kadın hakları savunucusudur.¹ Çalışmalarını Bâhîsetü’l-bâdiye (çöl araştırmacısı) kimliğiyle kaleme almıştır. Nahdâ (kalkınma) hareketinin² sembol isimlerinden olan, Millî Eğitim ve Adalet Bakanlıklarında yüksek mevkilerde çalışmış dilci, araştırmacı ve şair Hifnî Nâsif Bey’in (1856- 1919)³ ve Seniyye Abdülkerîm Celâl’in (1869 – 1942)⁴ kızıdır.⁵ İlk eğitimini doğduğu

¹ Ergin Ali Şakir, “Bâhîsetü’l-bâdiye”, *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi* (İstanbul: TDV Yayınları, 1991), 4/488.

² 18.yy’dan 20.yy’a kadar geçen süre içerisinde Osmanlı hükümlerinde Arap dünyasında meydana gelen modernleşme süreci olarak adlandırılmaktadır. Geniş bilgi için bk. Somuncuoğlu Ecehan, “On Dokuzuncu Yüzyılda Nahda Hareketi: Modern Arap Düşüncesinin Oluşumu, Kapsamı ve Sınırları”, *Marmara Üniversitesi Siyasal Bilimler Dergisi* 3/1 (2015), 105.

³ Hifnî Nâsif Bey, insanın ve toplumun gelişmesinde önemli bir role sahip olduğunu düşündüğü ilme son derece düşkündür. Pek çok sahada çalışmıştır. Hakkında bilgi edinmek için bk. Melek Hifnî Nâsif, *en-Nisâiyyât* (Mısır: Max Group, 1925), 11;

evde babasından alan Bâhise, sırasıyla Fransız okuluna ardından da 1895 yılında kızlar için de bir bölümü olan Abbâs İlkokuluna ve Seniyye Okuluna⁶ gitmiştir.⁷ 1900 yılında ilkokuldan mezun olmuştur.⁸ Babası Hifnî Nâsif bey, kızının eğitimi ile son derece ilgilenmiştir. Bâhise'nin küçük yaşta şiir yazmaya başlaması da verilen emeklerin meyvesi niteliğindedir.⁹

1905 yılında yüksek öğrenimini kız okulunda tamamlayan Bâhise, Kahire Emîriye kız okulunda eğitimlik yapmıştır.¹⁰ İngilizce ve Fransızca'yı iyi derecede bilmektedir.¹¹ Arap dilindeki başarısının arkasında, Arapça öğretiminde zirve kabul edilen hocaları Hasan Mansûr (1870-1932) ve Ahmed İbrâhîm (1874-1945) bulunmaktadır.¹²

Bâhise, babasının arkadaşı Abdülkerîm Selmân'ın (1849-1918) müdahale etmesiyle Abdülazîz Fehmî (1870-1951) ile evlenmeyi reddetmiş¹³; 1907 yılında Mısırlı Arap önderlerden Abdüssettâr el-Bâsil¹⁴ (1886-1918) ile evlenmeyi kabul etmiştir.¹⁵ Abdüssettâr, evli olduğunu Bâhise'den saklamıştır. Bunun nedeni de Bâhise'nin, eşine ve kızına öğretmenlik yapmasını istemesidir.¹⁶ Modern Arap edebiyatı araştırmacılarından İskenderî ve İnânî'nin kayıtlarına göre Bâhise, 1907 yılında okullarda eğitim vermeyi bırakmış, eşinin evinde ilimle meşgul olmuştur. Ev işlerini de bizzat kendisi yapmış ve bunu yaparken de başka kadınlara örnek olmayı hedeflemiştir. Çünkü o, ev işlerini başkalarına bırakan kadınların, evlerini ehil olmayan kimselere emanet ettiklerini ve bunu yaparak da eşlerini büyük bir sıkıntıyla karşı karşıya bıraktıklarını düşünmektedir. Ev işlerini bitirdikten sonra kendini, istifade edebileceği kitapları okumaya, kadınların içinde buldukları durumlar hakkında bilgi sahibi olmaya, kız okullarını ziyaret etmeye ve bu okullarda uygulanan sistemi incelemeye adanmıştır.¹⁷ Bâhise, yapmış olduğu bu evlilikte yalnızca eşi tarafından hayal

Ergin Ali Şakir, "Hifnî Nâsîf", *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi* (İstanbul: TDV Yayınları, 1998), 17/478; Ali Cârîm vd., *el-Müntehab min edebi'l-'Arab* (Mısır: Dâru'l-Kitâbi'l-'Arabî, 1954), 1/83; Edhem Âl el-Cündî, *A'lâmü'l-edeb ve'l-fenn* (Dımaşk: el-İttihâd, 1958), 2/532.

4 Nâsif, *en-Nisâiyyât*, 11.

5 Mey Ziyâde, *Bâhîsetü'l-bâdiye* (Kahire: Müessesü Hindâvî li't-Ta'lîm ve's-Sekâfe, 2012), 13; Şakir, "Bâhîsetü'l-bâdiye", 4/488; Evelyn Aleene Early, "Bahithat al-Badiya: Cairo Viewed from the Fayyum Qasis", *Journal of Near Eastern Studies* 40/4 (1981), 339.

6 Kayıtlarda Bâhise'nin 1900 yılında bu okuldan diploma alan ilk kız öğrenci olduğu belirtilmektedir. Bk. el-Kıssatü's-Sûriyye, "el-Kâtibetü'l-Kebîre" (Erişim 5 Ocak 2025); Cündî, *A'lâmü'l-edeb ve'l-fenn*, 2/531; Margot Badran, "The Feminist Vision in the Writings of Three Turn-of-the-Century Egyptian Women", *Bulletin (British Society for Middle Eastern Studies* 15/1/2 (1988), 11.

7 Early, "Bahithat al-Badiya: Cairo Viewed from the Fayyum Qasis", 339.

8 Nâsif, *en-Nisâiyyât*, 47; Ahmed el-İskenderî - Mustafâ İnânî, *el-Vasît fi'l-edebi'l-'Arabî ve târîhibi* (Mısır: Matbaatü'l-Me'ârif, 1925), 342; Mahmûd Mustafâ Selâm, "Melek Hifnî Nâsîf", *Mevsûatü'l-'âmi'l-fikri'l-İslâmî*, Mahmûd Hamdî Zakzûk (Kahire: Vezîru'l-Evkâf, 2004), 1099.

9 Arthur Goldschmidt Jr., *Kâmûsu terâcim Mısri'l-badîse* (Kahire: el-Meclisü'l-A'lâ li's-Sekâfe, 2003), 719. Muhammed Mustafâ Selâm ve Mustafâ İnânî, Bâhise'nin 11 yaşında şiir yazmaya başladığını söylemiştir. Bk. Muhammed Mustafâ Selâm, "Melek Hifnî Nâsîf", 1099; İskenderî - İnânî, *el-Vasît fi'l-edebi'l-'Arabî ve târîhibi*, 344-345.

10 Zakzûk, "Melek Hifnî Nâsîf", 1099; Şakir, "Bâhîsetü'l-bâdiye", 4/488.

11 Hayruddîn ez-Ziriklî, *el-A'lâm* (Beyrut: Dâru'l-İlm li'l-Melâ'în, 2002), 7/288.

12 Cündî, *A'lâmü'l-edeb ve'l-fenn*, 2/531.

13 Red sebebi için bk. Early, "Bahithat al-Badiya: Cairo Viewed from the Fayyum Qasis", 340.

14 Abdüssâmed el-Bâsil, Kahire'de bir kabile olan er-Rimâh'ın başkanıdır. Son derece eğitilmiş olan Bâsil, birden fazla dil bilmektedir. Yiğitliği ve mertliği ile tanınmaktadır. Aynı zamanda Mısır'ın en zenginlerindedir. Melek Hifnî Nâsif, Bâhîsetü'l-bâdiye lakabını evlendikten sonra kullanmaya başlamıştır. Bâsil, amcasının kızıyla yapmış olduğu evliliği Bâhise'den saklamıştır. Ancak bu durum Bâhise'nin evlilik hayatını olumsuz etkilemiş, içinde bulunduğu sıkıntılı durumdan yalnızca dergilere yazı yazmak, toplantılara ve kulüplere gidip gelmek ve sosyal faaliyetler icra etmekle sınırlanmaya çalışmıştır. Bk. Cündî, *A'lâmü'l-edeb ve'l-fenn*, 2/532; Muhammed Mustafâ Selâm, "Melek Hifnî Nâsîf", 1099; el-Kıssatü's-Sûriyye, "el-Kâtibetü'l-Kebîre" (Erişim 6 Ocak 2025).

15 Goldschmidt Jr., *Kâmûsu terâcim Mısri'l-badîse*, 718; Ziriklî, *el-A'lâm*, 7/288. Bâhise'nin Abdüssettâr ile evlendiği tarih hakkında Edhem Cündî 1908 yılını zikretmektedir. Bk. Cündî, *A'lâmü'l-edeb ve'l-fenn*, 2/532; Early, "Bahithat al-Badiya: Cairo Viewed from the Fayyum Qasis", 339.

16 Bir görüşe göre Bâhise'nin bu evliliği yapmasının sebebi ailesinin eğitim hayatıyla meşgul olmasına engel olmak istemeleri ve bu amaç uğruna evlenmesi için baskı yapmalarıdır. Bk. Goldschmidt Jr., *Kâmûsu terâcim Mısri'l-badîse*, 718; Bülent Korkmaz, "Modern Arap Edebiyatında Kadın Yazarların Doğuşu", *Ankara Üniversitesi Dil ve Tarih - Coğrafya Fakültesi Dergisi* 54/1 (2014), 72.

17 İskenderî - İnânî, *el-Vasît fi'l-edebi'l-'Arabî ve târîhibi*, 343.

kırıklığına uğratılmamıştır. Kaynaklar, Bâhise'nin on beş yıl süren evliliği boyunca çocuk dünyaya getirememiş olduğunu ve bunun toplum tarafından duygu dünyasını alt üst edecek derecede yorumlandığını belirtmektedir. Ancak sorunun Bâhise'de değil de eşinde olduğu öğrenilmiştir. Bu durum, hayatının sonuna kadar depresyonla mücadele etmesine sebep olmuştur. Hatta kendisinden dört ay sonra vefat eden babası da toplumun, kızına uygulamış olduğu baskıya üzülmesi için felç geçirmiştir.¹⁸ Bâhise, ailesini zor bir duruma düşürmemek için istemese de evliliğini sürdürmüştür.¹⁹ Evlilik hayatında yaşamış olduğu bu durum onu kadın haklarıyla ilgilenmeye sevk etmekle kalmamış, bu sahada temayüz etmesine vesile olmuştur.²⁰ Mısır, İngiliz, Alman, Türk ve Fransız gazetelerinde kadın hakları, kızların okutulması, birden fazla evliliğin zararları, Mısırlı erkeklerin yabancı kadınlarla evlenmemelerinin gerekliliği ile ilgili yazılar yazmaya başlamıştır. *el-Cerîde* gazetesinde yazmış olduğu makaleleri, *en-Nisâyyât* adlı kitapta toplamıştır. Bu kitabın ilk bölümü 1910 yılında yayımlanmıştır.²¹ Bâhise, kitabı yazma sebebini şu şekilde açıklamaktadır:

“Bu eseri, evliliğin yıkımlarını imkânım dahilince hafifletme amacıyla yazdım. Çalışmamda ne bütün kadınları ne de bütün erkekleri kastettiğimi özellikle ifade etmeliyim. Hedeflediklerim, erkeklerin ahlaklarını bozan şeyler hakkındaydı ve ne yazık ki bunlar çok sayıda. Bu kategorideki erkekler, kadınların sefaletine sebep oldu ve evlilik kurumunu çökertti.”²²

Bâhise, 1911 yılında Birinci Mısır Kongresi'ne davet edilen tek kadındır. Kongrede sunmak üzere kadın haklarına dair on maddeden oluşan bir reform programı hazırlamıştır, ancak kongredeki konuşma yapmasına izin vermemiştir.²³ Kadın hakları mücadelesini yalnızca fikirleriyle değil, sosyal projelerle de destekleyen Bâhise, aynı yıl içerisinde İtalya'nın açtığı savaşta yaralananlara yardım etmek amacıyla hasta bakım derneği kurmaya çalışmıştır ki bu derneğe ilerleyen zamanlarda el-Hilâlü'l-Ahmar adı verilmiştir.²⁴ Kahire'deki evinde kadınların hemşire olarak yetiştirilmesi için bir okul kurmuştur. 1914 yılında da Mısırlı kadınların eğitilmesini, bu kadınların kendilerine ve evlerine nasıl özen göstermeleri gerektiğine dair yönlendirmeleri, etraflarında olup bitenler ve hakları konusunda bilinçlendirmeyi hedefleyen bir dernek kurmuştur. İttihâdü'n-nisâi't-tehzîbî adlı bu dernek kadınlara has ilk dernektir.²⁵ Hizbü'l-Ümme Derneği'nde kadınlara vermiş olduğu konferans tarihe geçmiştir.²⁶

Bâhise, Kâsım Emîn'den (1863-1908)²⁷ sonra Mısırlı kadınların statüsünün yükseltilmesine çağrıda bulunan ilk Müslüman kadındır.²⁸ Bu konudaki görüşlerini cesaret, özgürlük ve toplumun görüşlerine boyun eğmemekle nitelemiştir.²⁹ Nitekim bu duruşunu sadece fikirleriyle değil, eylemleriyle de ortaya koymuştur. Örneğin, yayın sansürlerinin yeniden canlandırılmasına karşı olarak 1909 yılında bir devrim

¹⁸ Marefa, “Melek Hifnî Nâsîf” (Erişim 1 Şubat 2025).

¹⁹ Ahmed Temmâm'a göre Bâhise, Abdüsettar ile evliliğinde başarılı olamamış ve bu durum onu toplumsal meselelerle ilgilenmeye sevk etmiştir. Ancak Zirikli, Ahmed Temmâm'dan farklı düşünerek Bâhise'nin bu evlilikte çok mutlu olduğunu kaydetmektedir. Ona göre Bâhise, mutlu bir evlilik hayatı yaşayabileceği en vefalı eşi bulmuştur. O ikisi, daha çok manevî olarak birbirlerini tamamlamaktadır. Bâhise'nin özgürce fikirlerini ifade edebilmesinin arkasında onun düşüncelerine saygı duyan eşi yatmaktadır. Bk. Cündî, *A'lâmü'l-edeb ve'l-fenn*, 2/532. Muhammed Mustafâ Selâm'ın görüşü de Zirikli'ninkiyle aynıdır; Bâhise, eşiyile güzel bir evlilik hayatı yaşamıştır. Bk. Muhammed Mustafâ Selâm, “Melek Hifnî Nâsîf”, 1099.

²⁰ Hoda Yousef, “Malak Hifni Nasif: Negotiations of a Feminist Agenda between the European and the Colonial”, *Journal of Middle East Women's Studies* 7/1 (2011), 70-89.

²¹ Goldschmidt Jr., *Kâmûsu terâcim Mısri'l-hadîse*, 719.

²² Mey Ziyâde, *Bâhîsetü'l-bâdiye*, 74.

²³ Goldschmidt Jr., *Kâmûsu terâcim Mısri'l-Hadîse*, 719; Maddeler için bk. Mey Ziyâde, *Bâhîsetü'l-bâdiye*, 75-77.

²⁴ Dustûr, “138 âmmen alâ milâdihâ... rihle nidâl Melek Hifnî Nâsîf min eclî'mer'e” (Erişim 3 Ağustos 2025).

²⁵ Goldschmidt Jr., *Kâmûsu terâcim Mısri'l-hadîse*, 719; Early, “Bahithat al-Badiya: Cairo Viewed from the Fayyum Qasis”, 339.

²⁶ Charles Kurzman, *el-İslâm ve't-tabdîs meşrûâtü't-teclîd fi'l-âlemi'l-İslâmî* (Beyrut: Merkezü Nuhûd li'd-Dirâsât ve'n-Neşr, 2020), 151-164; Nâsîf, *en-Nisâyyât*, 130-147.

²⁷ 1863/65 yılında Kahire'de dünyaya gelen hatip, Arap roman yazarı ve kadın hakları savunucusudur. Hukuk eğitimi almak için gittiği Fransa'da kadının statüsünden son derece etkilenen Kâsım Emîn, Mısır'a döndüğünde görüşlerini Tahri'ru'l-mer'e adlı kitabını kaleme alarak ifade etmiştir. Detaylı bilgi için bk. Cündî, *A'lâmü'l-edeb ve'l-fenn*, 2/454-455; Ahmet Kazım Ürün, *Modern Arap Edebiyatı* (Konya: Çizgi Kitabevi Yayınları, 2015), 51; Fethî en-Neclâvî, “Kâsım Emîn”, *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi* (İstanbul: TDV Yayınları, 2001), 24/541-542.

²⁸ Muhammed Mustafâ Selâm, “Melek Hifnî Nâsîf”, 1099; Juan Ricardo Cole, “Feminism, Class, and Islam in Turn-of-the-Century Egypt”, *International Journal of Middle East Studies* 13/4 (1981), 401-402.

²⁹ Nâsîf, *en-Nisâyyât*, 12.

kasidesi kaleme almıştır.³⁰ Ancak bu mücadele, toplumsal reformlarla sınırlı kalmamış, özel hayatında da büyük zorluklarla karşılaşmıştır. I. Dünya Savaşı esnasında bir Türk subayın hapisten kaçırılması olayına karışan kardeşi Mevdüddîn'in idam cezasıyla yargılanması onu derinden sarsmıştır. Bu olay üzerine babasının ve ailesinin yaşayabileceği travmadan korkan Bâhise, ailesinin evine dönmeye karar vermiştir. Hatta Feyyûm'da yakalandığı İspanyol hummasına rağmen Kahire'ye gelmiş ve kardeşini kurtarmak için tüm gücüyle mücadele etmiştir.³¹ Ancak, hastalığının şiddetlenmesi sonucunda 1918 yılında *Hukûku'n-nisâ* adlı eserini tamamlayamadan hayatını kaybetmiştir.³² Toplumdaki duruşu ve çalışmalarıyla öne çıkan Bâhise için devlet adamlarının da katıldığı bir cenaze töreni düzenlenmiştir.³³

2. Görüşleri

Bâhise, Mısır'da hüküm süren modern düşünce yapısından farklılık arz eden bir düşünce sistemine sahiptir ve kalemini de bu minvalde kullanmıştır. Reform öncülerinin çoğu gibi o da cehaletin karanlıklarından kurtulmak için Mısır toplumunda kadının rolünün önemini fark etmiştir. Bu fark ediş onu; Rifâa et-Tahtâvî (1801-1873), Şeyh Muhammed Abduh (1849-1905), Kâsım Emîn, Ahmed Lutfî es-Seyyid (1872-1963), Tâhâ Huseyn (1889-1973) vb. dönemin düşünürleri gibi bu hedefi gerçekleştirmenin en iyi yolunu aramaya sevk etmiştir. Bâhise, Arap İslam kültürünün özgünlüğünü korumaya devam etmekle beraber, çoğu öncüyü sıkıştıran 'modernitenin unsurlarını ve göstergelerini nasıl ele alacağı' meselesiyle de ilgilenmiştir.

Bâhise, yazılarında gelenekçilik ve çağdaşlık karşısındaki duruşunu ifade etmiştir. Zaman zaman Seyyid gibi bazı muasırları ile aynı düşünceye sahip olmuştur. Bazen de onlardan farklı düşünmekle kalmamış, onların görüşlerini eleştirmiştir.³⁴ Belli bir kesimin anlayışına göre muhafazakarlığın, bir diğer kesime göre gericiliğin bir biçimi olan Mısırlı kadının örtünmesi konusunda Kâsım Emîn'in iddiasına karşı çıkmıştır. Nitekim o dönemlerde kadının örtünmemesi, özgürleşme ve ilerlemenin ölçütü kabul edilmekteydi. Yine o, yazmış olduğu makalelerde değindiği teaddüdü'd-zevcâtla ilgili ifadeleri sebebiyle olumsuz eleştiriler almış ve din anlayışı sebebiyle suçlamalara maruz kalmıştır. Bazıları, Bâhise'nin kültürüne bağlılığı, bazıları da güvenilirliği konusunda şüpheye düşmüştür. Lakin Bâhise, kendisine yöneltilen itham oklarından etkilenmeden fikirlerini özgürce beyan etmeye devam etmiştir. Mısır'da kabul gören görüşleri sorgusuz bir şekilde kabul etmeyi reddetmiştir.³⁵

2.1. Kızların Eğitimi

Bâhise, kadınlarla ilgili konular üzerine yazılar kaleme alırken yazarların fikirlerine, kadınların durumunu iyileştirme yöntemlerine ve bu konulara nasıl yaklaşılması gerektiğine dair açıklamalar yapmıştır. Makalelerini, bu bağlamda ele alarak çeşitli düşünce sistemlerinden kaynaklanan varsayımlara ve toplumun, kadınlara dair algılarına değinmiştir. Bâhise, Seyyid'in "kızlarımız ve erkeklerimiz" başlıklı makalesine³⁶ cevap niteliğinde bir makale yazmıştır. Bu makale, Mısırlı kızların eğitiminin öneminden bahsetmektedir ve eğitimin ihmal edilmesinin beraberinde getireceği sonuçlar konusunda uyarıda bulunmaktadır. Ancak Seyyid'in benimsediği bazı faraziyeler - ki Bâhise, bunların makale içerisinde kazara ya da ihmal sonucu değinilmediğini düşünmektedir- o dönemin düşünürlerinin çoğu tarafından benimsenen ve ifade edilen varsayımlardır.³⁷

Seyyid, geçmişteki aile yapısını daha mutlu ve dengeli bulurken, modern dönemdeki evlilik sorunlarını gençlerin değişen değerleriyle ve güven eksikliğiyle açıklar. Ayrıca, geri kalmışlığın sorumluluğunun kadına yüklenmesini eleştirirken, erkeklerin bu konuda masum olduğunu savunur.³⁸

³⁰ Nâsif, *en-Nisâiyyât*, 12.

³¹ Goldschmidt Jr., *Kâmûsu terâcim Mısri'l-hadîse*, 719; Cündî, *A'lâmü'l-edeb ve'l-fenn*, 2/532.

³² Nâsif, *en-Nisâiyyât*, 13; Muhammed Mustafâ Selâm, "Melek Hifnî Nâsif", 1099; Goldschmidt Jr., *Kâmûsu terâcim Mısri'l-hadîse*, 719.

³³ Cündî, *A'lâmü'l-edeb ve'l-fenn*, 2/532; Korkmaz, "Modern Arap Edebiyatında Kadın Yazarların Doğuşu", 73.

³⁴ Yazar bu görüşlerini *en-Nisâiyyât*'ta topladığı makalelerde dile getirmiştir.

³⁵ Nâsif, *en-Nisâiyyât*, 19-20.

³⁶ Makale için bk. Ahmed Lutfî es-Seyyid, *el-Müntehabât* (Mısır: Dâru'n-Neşr ve'l-Hadîs, 1937), 500-504.

³⁷ Nâsif, *en-Nisâiyyât*, 22.

³⁸ Nâsif, *en-Nisâiyyât*, 23.

Bâhise, ret kabilinden yazdığı yazı ile Seyyid'in görüşlerine itiraz etmeyi ve erkeği, omuzlarındaki sorumluluğu üstlenmeye zorlamayı amaçlamıştır; kadının topluma karşı sorumluluğunu reddetmeyi değil. Çünkü Bâhise'nin de ısrar ettiği üzere asıl sorumluluk erkeğe aittir. Nitekim o, toplumdaki cinsiyetler arasındaki eşitsiz konum sebebiyle kadınların işlerini düzenleyendir. Eğer erkek düzelse ailesi de düzeldi, tam tersi durumda erkek ailesini felakete sürükler.³⁹

2.2. Evlilik

Bâhise'nin, Seyyid'in "kızlarımız ve erkeklerimiz" başlıklı makalesine itiraz ettiği bir diğer konu da Mısırlı kadınların, modern dönem evliliklerden şikâyet etme sebepleridir. İtirazlarını "evlilik hakkında görüşüm (kadınların evlilikten şikâyeti)" başlığı altında belirtmiştir. Bâhise'ye göre kadınların evlilikten şikâyet etme sebepleri, "çağdaş" görünümü erkeklerin kötü ahlaka sahip olmaları ve Doğu'nun güzel ahlakına bağlı kalmamalarıdır. Modern erkek, Batılı erkeği taklit etmede aşırıya kaçmıştır; metresleriyle övünmeyi, içki içmeyi ve gece hayatını medeniyetin bir gereği gibi görmeye başlamıştır. Sanki bu kötü alışkanlıklar, Batı'dan alınıp modern görünümün bir parçası veya tamamlayıcısı olmak zorundaymış gibi davranmaktadır. Bâhise, uyanış hareketinin zayıf noktalarından birine işaret etmekte ve kadının geri kalmışlığının toplumun geri kalışının tek sebebi olduğu yönündeki yaygın söyleme meydan okumaktadır. Erkeğin milletin çöküşündeki ve yabancı sömürgeciliğin ülkeyi ele geçirmesine zemin hazırlamasındaki rolüne dikkat çekme amacıyla şu cümleleri serdetmiştir:⁴⁰

"Hayatta ciddiyet yolunu seçin; artık yeterince oyalanıp durduk, başkaları bizi köleleştirdi, biz ise avunuyorduk. Kendinizi eşlerinizin takip edeceği bir rehber yapın. Eğer akıllı bir adamsanız, eşiniz de sizin gibi olacaktır ama siz ahlaksızsanız, eşiniz de ahlaksız olur. Önce kendinizi düzeltin ki kadınlarınızın hali de düzelsin. Evlerinizin bahçesindeki gülleri dikenlerden ve kederlerden arındırın. Çocuklarınıza ve torunlarınıza güzel bir yol gösterin ki bu iyiliklerinizin sevabı kıyamete kadar devam etsin. Ve bilin ki her şeyin sonu Allah'a aittir."⁴¹

2.3. Mısırlı Kadının, Batılı Kadına Karşı Konumu

Bâhise'nin Mısırlı kadını savunması; onların etrafını çevreleyen, nice hurafelerle dolu ve bir o kadar da bilinçsiz oldukları dünyanın gündelik yaşamındaki detaylarına ve gizli kalmış yönlerine vakıf olmasına dayanmaktadır. Bâhise, Mısır kadını sert bir üslup ile eleştirmektedir. Onun, ev işlerine karşı ilgisizliğini ve ihmalkarlığını, toplumdaki yaygın kusurlar olarak görmektedir. Ancak burada dikkat çekilmesi gereken nokta Bâhise'nin, kendisini geliştirmesi gerektiği konusunda kadını sorumlu tutmasıdır. Batılı kadın ile Mısırlı kadını mukayese ederken de her konuda batılı kadını iyi gören ve her işinde de Mısırlı kadını eleştiren bir üslup kullanmamaktadır. Mısırlı fikir öncülerinin çoğunun hayal gücüne hitap eden batılı kadın efsanesini yıkmaya çalışmaktadır. Bâhise bunu yaparken batılıyı küçümseyen basit bir eleştiri diline başvurmamış, aksine onların göz ardı edilen olumsuz taraflarına dikkat çekmeye çalışmıştır. Ona göre batılı, hurafelere inanmakta ve mantık dışı dünyada yaşamaktadır.⁴² Bâhise, batılının yanıldığını ancak bazıların bunu farklı yansıttığını ifade etmektedir. Batılı kadının irfan ve kariyer noktasında Mısırlı kadını geçtiğini ancak kendilerinin de zekâ bakımından onlardan çok da büyük bir farkları olmadığını düşünmektedir.⁴³ Bâhise'nin Mısırlı kadına karşı savunmacı yaklaşımının sebebi, batılı kadına karşı Mısırlı kadına yoğun bir saldırının gerçekleştiriliyor olmasıdır. O, kadının hakkını ölümüne savunmakla ve erkeklerin yanlışlarını konuşmakla kalmamış, 19. yüzyıl reformcu söylemlerindeki erkek merkezci yaklaşımın özüne inmeyi başarmıştır ki bu sorun Mısırlı erkeğin, batılı ve Mısırlı kadını değerlendirirken gösterdiği çifte standarttır. Bu konuyla ilgili olarak Bâhise, şu cümleleri serdetmiştir:

"Erkeklerimizin çoğu, Avrupa'yı ve uygar ülkeleri ziyaret etti. Onlar batılı erkeklerin, eşlerine karşı ne derece saygılı davrandıklarını kendi gözleriyle gördü. Hatta batılı kadınlar, toplumda eşlerinden daha ön planda. Geri döndüklerinde de kadının eğitiminin gerekli olduğunu yüksek sesle beyan etmekle kalmayıp, bu konuda onlara yardımcı olacaklarını ve saygı duyacaklarını belirttiler. Ancak söyledikleri havada kaldı. Batılı bir kadınla ya da Avrupalı bir turistle bir araya geldikleri zaman ona karşı son derece nazik

³⁹ Nâsif, *en-Nisâyyât*, 23.

⁴⁰ Nâsif, *en-Nisâyyât*, 57-60.

⁴¹ Nâsif, *en-Nisâyyât*, 60.

⁴² Nâsif, *en-Nisâyyât*, 163.

⁴³ Nâsif, *en-Nisâyyât*, 25.

davranırlar. Hatta arabalarından inmelerinde onlara yardım bile ederler. Çantalarını taşır ve onlara karşı duydukları saygıdan dolayı feslerini çıkarırlar. İlginç olan şey de içlerinden biri, eşiyile aynı araca binmeye bile çekinmektedir. Eşi bir yere gideceği zaman, sanki kadına yardım etme konusunda modern düşünen kendisi değilmişçesine onu yalnız bırakır. Resmi bir geçit töreninde bir kalabalık varsa adamların, kadınları ezip geçtiğini ve omuzlarıyla onlara vurduğunu görmek mümkün. Toplumumuzda kadınlara duyulan saygı bu mu?”⁴⁴

2.4. Erkeklerin ve Kadınların Rollerini

Bâhise'yi dönemin ediplerinin çoğundan ayıran bir diğer nokta, kadınların dünyanın çeşitli meselelerine bakış açısını yorumlamanın önemine ilk andan itibaren vakıf olmasıdır. Bu bakış açısı, Bâhise'nin bilfiil yaşayıp deneyimlediği gerçeklere dayanmaktadır. Bunlar, erkekler için zor olan ama kadınların detayına kadar bildikleri ya da idrak ettikleri gerçeklerdir. *el-Ceride'* de yayımlanan evlilik amacıyla Mısırlı genç erkeklerin ve kızların Türkiye ile mübadele edilmesiyle alakalı öneriyi çoğunluk evet ya da hayır demekle yetinirken o, “Suçumuz ne?” başlıklı makalesinde⁴⁵ cevap yazmıştır:

“Onların konuyu tüm yönleriyle ele almadıkları ve bunu yapmamalarının sebebi olarak erkek olmalarını öne sürdükleri görülüyor. Çünkü bu projeyi hayata geçirmelerinin doğrudan kendilerine bir zararı olmayabilir. Ancak böyle tehlikeli bir öneriyi sadece sonuçlarının zararını görececek olanlar ciddiyetle inceleyebilir. Biz Mısırlı kadınlar da böyle bir tehlikeye en çok maruz kalacak kişileriz.”⁴⁶

Her ne kadar aydınlanma öncülleri kadın meselesini benimsemiş olsa da bu konuyu kendi fikirleriyle ve yaklaşımlarıyla şekillendirmiştir. Bâhise, kaderini belirlemesi, hayatıyla ilgili kararları alması ve her konuda görüşünü ifade etmesi için kadına bir fırsat verilmesinin önemini vurgulamıştır. Kadının kendi bakış açısını geliştirebilmesinin tek yolu ise eğitimidir. Eğitim olmadan kadın ne özgürleşebilir ne de kendi kabuğundan çıkabilir.⁴⁷

Bâhise'nin kadın mücadelesinde öncü olmasının bir diğer sebebi, yalnızca Müslümanlara ya da kadınlara seslenmekle yetinmeyip, meseleleri kendi bakış açısıyla ve özgür bir üslupla dile getirmesidir. Fikir ve teorileri tartışırken izlediği özgür yaklaşım, onu kalıcı ve değişmez gibi görünen ancak gerçekte insan ürünü olan düşünce kalıplarının etkisinden kurtarmıştır. Toplumdaki rol dağılımı meselesini ise doğal bir zorunluluk olarak değil, tarihsel bir olgu olarak ele almaktadır.

“Erkekler yargılayarak bize ‘sizler ev için yaratıldınız, biz para kazanmak için’ diyor. Bu konu hakkında Allah'tan hangi fermanın geldiğini bilmek isterdim! Bunu nerden biliyorlar da bu kadar emin konuşabiliyorlar? Kaldı ki bu konu hakkında bir kitap bile inmedi. İktisat ilmi, işleri paylaşmayı emreder. Lakin bazılarımızın bilimle meşgul olması bu paylaşımı bozmaz. Bana kalırsa kadınlar ve erkekler arasındaki iş dağılımı tercihe bağlıdır. Mesela Hz. Âdem, evde yemek yapmayı, çamaşır ve bulaşık yıkamayı tercih etseydi, Hz. Havva da geçim derdine düşseydi günümüzde hâkim olacak sistem bu olurdu. Bu durumda da erkekler, evde iş yapmak için yaratıldığımızı savunamazdı. Günümüzde barbarlar gibi bazı topluluklarda erkeklerin, aile fertleri için giysiler diktığını, kadınların da ekim ve hasat gibi zorlu işlere katlandığını görmekteyiz. Hatta meyvelerini toplamak için hurma ağaçlarına tırmanmaktalar. Yine köylü ve Mısır'ın Saîd bölgesinde yaşayan kadınların, erkeklerle toprağı sürmek ve ekmek için yardım ettiğini, bazıların da gübreleme, harman yapma, mahsul taşıma, başak dövme, hayvan gütmeye ve su taşıma gibi ağır işleri yaptığını görmekteyiz. Köyleri ziyaret edenler, tüm bu işleri kadınların en güçlü erkekler gibi yaptığını ve çocuklarının da güçlü ve sağlıklı olduğunu görmüştür.”⁴⁸

Bâhise, kadının ev ve çocuk bakımıyla ilişkilendirilmesinin onun yaratılışından kaynaklanan doğal bir durum olmadığını, aksine kadının sosyal hayattan dışlandığı ve rollerinin özel alanla sınırlandırıldığı belirli bir tarihsel dönemin sonucu olduğunu savunur. Hizbü'l-Ümme'de yaptığı bir konuşmada⁴⁹ kadınların

⁴⁴ Nâsif, *en-Nisâiyyât*, 105.

⁴⁵ Nâsif, *en-Nisâiyyât*, 65-66.

⁴⁶ Nâsif, *en-Nisâiyyât*, 65; Mey Ziyâde, *Bâhîsetü'l-bâdiye*, 47-48.

⁴⁷ Nâsif, *en-Nisâiyyât*, 26.

⁴⁸ Nâsif, *en-Nisâiyyât*, 134.

⁴⁹ Yousef, “Malak Hifni Nasif: Negotiations of a Feminist Agenda between the European and the Colonial”, 70-89.

doğuştan zayıf yaratıldığı ve erkeklerin yaptığı işlere bünyelerinin elvermediği yönündeki yaygın görüşü reddetmiştir:

“Zor işleri yaparken hissettiğimiz zayıflık, tamamıyla bu işlerin az yapılması sebebiyledir. İlk kadın, erkeğe güç ve cesaret bakımından benzerdi. Köylü kadın, şehirli kız kardeşiyle aynı değil miydi? Neden birincisi, sağlık ve güç bakımından ikinciden daha üstün olsun? Menûfiye bölgesindeki bir kadının, Gavriye bölgesindeki en güçlü adamı yenebileceğinden şüphe duyar mısınız? Erkekler bize ‘Siz zayıf olarak yaratıldınız’ derse biz de onlara ‘Hayır, zayıf yaratılmadık; bilakis yürümemiz için seçtiğiniz yolla bizi siz zayıflattınız’ deriz.”⁵⁰

Bâhise, tarih boyunca kadınların başarılarını ve buluşlarını erkeklerle kıyaslayarak kadının değerini küçük görmeyi hedefleyenlerin sıklıkla dile getirdiği yaygın bir ifadeye şöyle cevap verir: “Eğer Kristof Kolomb ile aynı gemiye binseydim, Amerika’yı keşfetmek benim için de mümkün olurdu. Gerçekte kadınlar, büyük buluşlar ortaya koymadı ancak aralarından bilim, siyaset ve güzel sanatlar gibi kendilerine izin verilen alanlarda üstün başarılar gösterenler oldu.”⁵¹

2.5. Örtünme Meselesi

Bâhise, göstermiş olduğu toplumsal gerçeklikle uyumlu özgürlük anlayışıyla Kâsım Emîn’in kadının peçesini açması çağrısına karşı çıkmış, muhafazakâr ve gerici olmakla itham edilmekten çekinmemiştir. Onun bu tutumunun temelinde iki sebep yattığı görülmektedir:

1. Kadının özgürleşme sürecinin, erkeğin isteklerine ve ihtiyaçlarına göre değil, kendi ihtiyaçları ve deneyimlerine dayalı olarak şekillenmesi gerektiğinin farkında olması.

Kendisine kadının peçesini açması ve örtünmesi hakkında görüşü sorulduğunda “Önce bir kızı eğitin, sonra tercih hakkını ona bırakın” şeklinde cevap verir.⁵²

2. Kadının eğitiminin, açılmasından ya da örtünmesinden daha çok önemli oluşuna vurgu yapması. Çünkü Bâhise, reformun temel esaslarından istifade etme amacıyla Batı medeniyetini taklit etmede acele edilmesinden endişe etmektedir.⁵³

Mısır toplumunda peçenin kaldırılması ya da başın açılması, ilerleme ve özgürleşmenin, örtü ise Arap kimliğine bağlılığın bir sembolü olarak kabul edilmiştir.⁵⁴ Bâhise, bu iki gruba da muhalif bir tavır almıştır. Ona göre ne örtü konusunda aşırıya kaçma muhafazakârlığın bir delilidir ne de gösterişte ya da son modayı takip etmede aşırılık medeniliğin ya da özgürlüğün bir delilidir. Önemli olan doğru bir bilinç, marifet ve ilimdir. Bundan dolayı Bâhise, peçe veya örtüye atfedilen aşırı önemi reddetmiş, üzerinde durulması gereken daha önemli konular olduğu için zikri geçen konuya ikincil önem atfetmiştir. Arkadaşı edebiyatçı Mey Ziyâde’ye (1886-1941) yazmış olduğu bir mektupta⁵⁵ kadının peçesini açması konusundaki tutumunu özetlemiş ve Mey’e toplumun ani gelişen bu değişimine hazır olduğunu sağlıklı bulmadığını, erkeklerin hala kadınlara sarkıntılık yaptığını, kadınlara alınıp satılacak bir meta gibi davranmaya devam ettiklerini, kadın sorununu kibirli ve medeniyete uymayan davranışlarını görmezden gelerek cahilce tartıştıklarını önemle belirtmiştir. Bâhise şu sonuca varmıştır:

“Bırakalım erkek kendi görüşlerini savunsun, biz de en doğru görüşü analiz edip seçelim. Bizi köle yapma konusunda ısrarcı olduğu gibi özgürlüğümüz konusunda ısrarcı davranmasın. Onun despotluğundan sıkıldık. Biz ne havadan ne de güneşten korkarız. Yalnızca onun gözlerinden ve dilinden korkarız. Eğer dinin emrettiği gibi bakışlarını indirmeye ve edebin tavsiye ettiği gibi dilini de tutmaya söz verirse kendi işimize de onun işine de bakarız.”⁵⁶

⁵⁰ Nâsif, *en-Nisâiyyât*, 134.

⁵¹ Nâsif, *en-Nisâiyyât*, 135.

⁵² Nâsif, *en-Nisâiyyât*, 64.

⁵³ Nâsif, *en-Nisâiyyât*, 64.

⁵⁴ Nâsif, *en-Nisâiyyât*, 28.

⁵⁵ Bu mektubun el-Cerîde ya da el-Mahrûse adlı dergilerin birinde yayımlandığı zikredilmektedir. Bk. Nâsif, *en-Nisâiyyât*, 28.

⁵⁶ Nâsif, *en-Nisâiyyât*, 201., Mey Ziyâde, *Bâhîsetü'l-bâdiye*, 115.

2.6. Giyim

Medenîleşme uğruna takip edilen Batı dünyasını yaşamaya karşı tutumu sebebiyle Bâhise, zaman zaman çağdaş düşünürlerle tartışmaya girmiştir. Bu tartışmalar da daha çok Batı modeline aşırı bağlılık gösteren bazı öncülerde belirginleşmiştir. Selâme Mûsâ'nın (1887-1958)⁵⁷ moda veya hangi kıyafetlerin giyilmesi konusundaki görüşleri ile Bâhise'nin görüşleri mukayese edildiğinde Bâhise'nin giyim hususundaki problemlerin bilinçsiz bir taklitten kaynaklandığına vâkıf olduğu görülmekte, Selâme'nin savının altında da salt bir hayranlık olduğu fark edilmektedir. 'Giyim felsefesi' adlı makalesinde Selâme, Mısırlı gençlerin, milli kıyafetlerin üretilmesi çabasına karşı gelerek şu cümlelere yer vermiştir:

"Akıl ve edep sahibi her medenî insan, Batı tarzı giyimin değiştirilmesine karşı çıkacaktır. Halihazırda giydiğimiz kıyafetler, bizi etkisi altına alan mevcut medeniyetin semeresidir. Eski gelenek ve göreneklerimiz, bu medeniyetin önünde mağlup olmuştur. Bir diğer deyişle eski kültür ile yeni medeniyetin arasında 'hayatta kalma savaşı' yaşanmış; medeniyet, savaşın kazanan tarafı olmuştur ki bu kazanç, onun doğru olduğunun bir delilidir. Tüm dünyanın uygarlığı olan Avrupa medeniyetine olan tutkum sebebiyle vatandaşlarımızın fes yerine şapka takmalarına teşvik etmem gerektiğini düşünüyorum. Bunun sebebi de şapkanın bizi güneşten ya da yağmurdan koruduğu için değil, Avrupa zihniyetini biz de uyandırdığı içindir."⁵⁸

Belirtildiğine göre Leylâ Ahmed (d.1940) gibi pek çok araştırmacı, İngiliz sömürgecilerin kadınların örtünmesi ile Arap-İslâm toplumlarının geri kalmışlığı arasında bir bağ olduğuna işaret etmiştir.⁵⁹ Kadının örtüsünün, İslâmî kimliğin bir simgesi olduğuna karar verilmiş ve bu herkes tarafından benimsenmiştir. Örtünün savunulması veya eleştirilmesi yaygın fikir akımlarının yeni ifade biçimi haline gelmiştir. Ancak Bâhise, kabul edilen ve topluma dayatılan tarz ve imajı reddetmiştir. Kıyafet ve örtü konusunu, kabul görülen fikirlerden arınmış bir surette incelemeye çalışmıştır.⁶⁰ İngiliz tarzını kati surette reddetmiştir. Bu reddedişin sebebi ne taassup ne de modern hayata bir baş kaldırıdır. Ona göre sebep, batı tarzı yaşamın toplumuna uyum sağlamayıdır.⁶¹ O, bu konuda şöyle der:

"Doğu kıyafetleri İngiliz kıyafetlerine göre daha kolay tedarik edilebilen, masrafı az olan, kavurucu yazlarımıza ve şiddetli sıcak havalarımıza daha uygundur. Bu, iç giysilerin üzerine giyilen cilbaptır. Dışarı çıkarken de üzerine bir çarşaf giyilir. İngiliz kıyafetleri ise giyilmesi ve çıkarılması zor olan, farklı kumaşlardan üretilen karışık bir yapıya sahiptir... Kadın bu kıyafetleri giydiğinde boynunu dahi hareket ettiremez ve herhangi bir işini de rahat yapamaz."⁶²

2.7. Makyaj

Bâhise, 'makyaj' başlıklı yazısında⁶³ kadınların makyaj yaparak ve ten renklerini açmaya çalışarak batılı kadınlara benzeme çabasını eleştirmiş ve şöyle demiştir:

"Şunu iyi bilin ki biz Mısırlı kadınlarız! Ecdadlarımızda böyle bir şey yoksa bu yapay beyazlık ve aşırı kırmızılık ta nereden geliyor? Çekici esmerlik ne kadar da hoş, anlamını bir bilsen...O, güzeldir; çünkü Mısır'a özgü olduğu için güzeldir. Şayet yalnızca Mısırlı olmak ve doğallık onda varsa kâfidir. Nitekim her doğal, güzeldir."⁶⁴

Toplumsal meseleler karşısındaki duruşunu farklı başlıklar altında ele aldığımız Bâhise'nin, aynı zamanda edebî yönüyle de dikkat çeken bir kişilik olduğu görülmektedir. Bu bağlamda, onun kaleme aldığı

⁵⁷ 1887/88 yılında Mısır'da doğan Hıristiyan yayıncı ve gazetecidir Arap sosyalistlerin öncülerinden kabul edilmiştir. Ülkesini kalkındırma gayesiyle İngiliz mallarını boykot etmeye ve yerli üretime teşviğe davet eden 'Mısır, Mısırlılarıdır' sloganıyla bir dernek kurmuştur. Detaylı bilgi için bk. Ürün, *Modern Arap Edebiyatı*, 75-77; Jacob M. Landau, *Modern Arap Edebiyatı Tarihi (20. Yüzyıl)* (İstanbul: Gündoğan Yayınları, 1994), 40-42; Musa Yıldız, "Selâme Mûsâ", *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi* (İstanbul: TDV Yayınları, 2009), 36/347-348.

⁵⁸ Selâme Mûsâ, *el-Yevm ve gad* (İngiltere: Hindâvî, 2019), 65,67.

⁵⁹ Leylâ Mûsâ, *el-Mer'e ve'l-cünûse fi'l-İslâm*, çev. Monâ İbrâhîm - Hâle Kemâl (Kahire: el-Mektebetü'l-A'lâ li's-Sekâfe,1999), 303; Nâsif, *en-Nisâiyyât*, 29.

⁶⁰ Badran, "The Feminist Vision in the Writings of Three Turn-of-the-Century Egyptian Women", 14.

⁶¹ Nâsif, *en-Nisâiyyât*, 29.

⁶² Nâsif, *en-Nisâiyyât*, 155.

⁶³ Nâsif, *en-Nisâiyyât*, 83-85.

⁶⁴ Nâsif, *en-Nisâiyyât*, 85.

kasidesi de üzerinde durulması gereken önemli şiirlerden biridir.

3. Kasîde Nisâiyye

Bâhise, bu kasideyi emîru's-şu'arâ lakabıyla meşhur olan şair Ahmed Şevkî (1868-1932)⁶⁵ tarafından yazılan “صداح يا ملك الكنار ويا أمير البلبل” başlıklı şiire cevap niteliğinde kaleme almıştır. Mısırlı kadının sesi olmaya çalışan Bâhise, çalışmalarıyla toplumda epeyce ses getirmiştir. Şevkî de aynı gazetede “صداح يا ملك الكنار ويا أمير البلبل” girişli bir şiir kaleme almış ve Bâhîsetü'l-bâdiye'ye hediye etmiştir. Kimilerince Şevkî, Bâhise ve onun gibi Mısırlı kadınların yaşadığı olumsuz durumlardan yakınmakta, kadının evde durmasına karşı teessüf etmekte ve erkeklerin, kadınları vuku bulma ihtimali bulunan olumsuz durumlardan korumak amacıyla özür beyan ettiğini düşünmüştür. Lakin Bâhise, kendisine ithafen yazılmış olan özür mahiyetindeki şiiri kabul etmeyip aynı gazetede *Kasîde Nisâiyye*'yi yazmıştır.

يا هذه لا تعذلي وإذا أبيت فقللي
Be kadın! Beni kınama! Kınarsan da bari az kına
 أفرطت في لومي ولو أنصفتني، لم تفعلي
Beni çok kınadın. Halbuki insaflı olsaydın bana böyle davranmazdın
 لا خير في نجوى بغد ير روية وتعقل
Akal ve basiret olmadan yapılan gizli konuşmalarda hayır yoktur
 ماذا فهمت من الكنار ومن حديث البلبل
Bülbülün sohbetinden ve kanaryanın şakımasından ne anladsın?
 حتى سخطت على المعى شة في ظلال المنزل
Ne oldu da evin gölgesinde yaşamaktan nefret ettin?
 ووددت أن تجدي مقاً ما بالعراء فتنتلي
Arazide kendin için bir yer bulmak ve orada konaklamak istedin
 أو دمنةً عند اللوى بين الدخول فحومل
Yabut Debûl ile Havmel arasındaki bir harabede
 رب الكنار أظنه عما زعمت بمعزل
Sanırım kanaryanın rabbi, senin iddialarından tamamen uzaktır
 خال الكنانة طائرًا والشعر حسن تخيل
Şair, Kenâneyi bir kuş sanmış, oysa şiir güzel bir tabayyüldür
 فحنا على مشواه في قفص النحاس المقفل
Kapalı bakır kafesin içindeki haline hüznlenmiş
 ونعى زمانَ مراحه بين الرى والجدول
Tepeler ve dereler arasında eğlendiği günleri yad etmiş
 والقيد ذلُّ لو يكو ن خلاخلًا في الأرجل
Zincir, ayakta bir halbal olsa bile yine de bir zillettir
 وغدا يعزبه ويأ مره بحسن تحمل
Yarın olur da biri gelip onu teselli eder ve güzel görünmesini söyler
 ويقول: إن الحبس حر ز من تقصّي الأجدل
Ve şöyle der: Hapsolmak, şabinin keskin bakışlarından korunmaktır
 أهدى القصيدة في الجريدة لي هدية مفضل
el-Cerîde'de yazdığı bu kasideyi değerli bir hediye olarak bana sundu
 كمؤلف يهدي الكتا ب إلى سري أمثل
Yazarın, kitabını değerli bir kimseye hediye etmesi gibi

⁶⁵ Son dönem Arap şairlerinin en meşhurlarından sayılan Ahmed Şevkî, 1868 yılında Kahire'de dünyaya gelmiştir. Hukuk Fakültesi mezunudur. Şiire getirmiş olduğu yeniliklerden dolayı modern dönemin en üstün şairi olarak kabul edilmiştir. Ayrıca Arap dünyasının sima isimlerinin katıldığı bir törenle kendisine 'emîru's-şu'arâ' lakabı verilmiştir. Detaylı bilgi için bk. Landau, *Modern Arap Edebiyatı Tarihi* (20. Yüzyıl), 42-44; Ürün, *Modern Arap Edebiyatı*, 33-36.

يرمي إلى تشریفه ويخصه بتطول
Bununla onu onurlandırmak ister ve amacı ona iyilik yapmaktır
هي عادة مألوفة في الناس منذ الأول
Bu, eskiden beri insanların alışlagelmiş bir adettir
فشكرت مهديها وقد قابلتها بتقبل
Ben de hediyesini minnetle kabul ederek teşekkür ettim
هذي الحقيقة يا فتاة تُلوح للمتأمل
Ey genç hanım! İşte düşünen için apaçık ortadadır bakikat
لكن جهلت الأمر والمعهود أن لا تجهلي
Ama sen, durumu anlayamadın; aslında anlamaman gerekir
مجد الفتاة مقامها في البيت لا في المعمل
Kadının şerefi, evde oturmasıdır; fabrikada çalışması değil
والمرء يعمل في الحقول وعرسه في المنزل
Erkek, dışarıda çalışır; eşi de evde
كم خدمة يقضي نظام البيت إن لم تعمل
Ev işleri ne kadar çok çalışmayı gerektirir! Sen yapmazsan
من للوليد يعينه في لبسه والمأكل
Çocuğun giyim kuşamıyla ve yiyip içmesiyle kim ilgilenecek?
ويميط عنه أذى الهوى بتلطف وتحيل
Naâzîkçe ve çözüm üreterek onun sıkıntılarını kim giderecek?
من للرضاعة والحضانة والفظام وما يلي
Kim çocuğu emzirecek, bakımıyla vb. şeylerle ilgilenecek?
من للمريض يحوطه أبداً بدون تملل
Kim bıkmadan usanmadan hastanın bakımını üstlenecek?
يجري على وصف الطبيب ب على الطريق الأفضل
Kim doktorun tedavi önerilerini en güzel şekilde yerine getirecek?
من للأثاث يصونه من للدخائر والحلي
Kim mobilyaları, değerli eşyaları ve ziynetleri koruyacak?
من يطعم الغرثان من متزود ومحوصل
Kim, evde aç olan insan ve hayvanları doyuracak?
إن الدواجن والطيور تموت إن لم تأكل
Tavuklar ve evcil kuşlar beslenmezse ölecek
من يقسم المدخور بين الحال والمستقبل
Kim yiyecekleri bugün ve yarın için taksim edecek?
من ذا يعلم خادما ت البيت فعل الأكمل
Kim evde çalışan yardımcılara işleri yapmayı en iyi şekilde öğretecek?
لكن إذا دعت الضروة للخروج فحيهل
Eğer evden dışarı çıkmak zorunda kalırsan elini çabuk tut
سيرى كسير السحب لا تأني ولا تتعجلي
Bulutlar gibi yürü ne yavaş ol ne de hızlı
تنكبي نوح الزحام وفضلي النهج الخلي
Kalabalık yolları değil sakın ve tenha yolları tercih et
لا تخضعي بالقول أو تتبرجي أو ترفلي
Cilveli konuşma, süslenme veya salınarak yürüme
لا تكنسي أرض الشوارع بالإزار المسبل
Uzun elbiselerle sokakları süpürme

أما السفور فحكمه في الشرع ليس بمعضل
Seriatta peçeyi açmak sorun teşkil etmez
 ذهب الأئمة فيه بين محرم ومحلل
Mezhep imamları, bu konuda haram ve belal arasında görüş belirtmiştir
 ويجوز بالإجماع منهم عند قصد تأهل
Evlence niyetiyle (peçenin) açılması icmâ' ile caizdir
 ليس النقاب هو الحجا ب فقصري أو طولي
Peçe, örtü değildir. Dilersen kısa tut, dilersen de uzun
 فإذا جهلت الفرق بيدهما فدونك فأسأل
Aradaki farkı anlayamazsan, bir başkasına sor
 من بعد أقوال الأئمة لا مجال لمقولي
İmamların sözlerinden sonra bir söz söylemeye ne hâcet!
 فعلام أكثرت الملاحة وانضممت لعذلي
O halde neden beni kınadıkça kınadın, azarladıkça azarladın?
 وسقيتني من مَرِّ قو لك مثل نقع الحنظل
Bana Ebû Cebil karpuzunun suyu gibi acı bir söz söyledin
 ونسبتني حيناً لمدح هب قاسم وأبي علي
Bazen de beni Kâsım ve Ebû Ali'nin mezhebine nisbet ettin
 تعنين ويلك أني أماراة بتبدل
Yazık sana! Değişimi savunduğumu iddia ediyorsun
 أَدَعُو النساء للعب با ريس وهو بروكسل
Sana göre ben, kadınları Paris'in ve Briüksel'in eğlencelerine teşvik ediyorum
 ونسبتني حيناً إلى تحمیل ما لم يحمل
Bazen de erkeğin yüklenmediği şeyleri üstlenmekle itham ettin
 جعل الحرائر كالإماء خوادماً للمنزل
Erkek, hür kadınları köle gibi evin hizmetçisi yaptı
 ليس الكلام بمبهم فتفسري وتؤولي
İfade kapalı değil ki açıklayıp yorumlayasın
 لا ينفع التشكيك والتأويل في الأمر الجلي
Aşikâr bir konu hakkında şüphe duymak ve yorum yapmak anlamsız
 قلت النقاب سكت عنه نعم بدأت فكملي
Peçe dedin ve sustun; evet, konuşmaya başladysan hadi tamamla!
 ولأني شيء يا تري — من بغيره لم تحفلي
Neden bu konuya bu kadar takıldın?
 كم مبحث ما جلت في هـ وجل من لم يغفل
Daba nice konulara değinmedim. Her şeyden haberdar olan ancak Yüce Allah'tır
 من ذا الذي جاءت مقالمته بكل مؤمل
Yazılarında tüm beklentileri karşılayan kim var?
 لا أبتغي غير الفضية لمة للنساء فأجملي
Kadınların değer görmesinden başka bir şey istemiyorum, sen de bunu boş gör
 إن لم تري رأيي فيا ويل الشجي من الخلي
Eğer benim gibi düşünmüyorsan, dertsizsin karşısında dertlinin vay haline!

Bâhise'nin kasidesi, modern Arap edebiyatının başta tema olmak üzere biçim bakımından önemli örneklerinden birisidir. Çalışmanın konusunun bir parçası olma özelliğine sahip olan bu kaside, çalışma içerisine dahil edilmiş, başta içerik ve biçim bakımından olmak üzere şairin kasidesinde işlediği ana konular tema bakımından incelemeye tabi tutulmuştur. İnceleme esnasında metnin klasik şiir geleneği içerisindeki yeri, şairin üslubu ve dönemin edebî anlayışı da göz önünde bulundurulmuştur. Aşağıdaki başlıklarda bu yönler sistematik bir biçimde ele alınmaya çalışılmıştır.

3.1. Yapı ve İçerik Bakımından Analiz

Kaside genel olarak incelendiğinde giriş (nesîb/teşbîb), gelişme (tasvîr) ve sonuç (medih veya hiciv) bölümlerinden oluştuğunu söylemek mümkündür. Şair, kasidesine “*Be kadın! Beni kınama! Kınarsan da bari az kına*” diyerek başlamış ve bununla Arap şiir yapısına uygun olarak duygusal bir atmosfer oluşturmayı amaçlamıştır. Yaşanan olumsuz durumların oluşturduğu duygusal durum kasidenin ilk bölümünü ifade eden teşbîb bölümünde verilmeye çalışılmıştır. Bununla beraber edebiyat dünyasında matla'ın önemli bir yere sahip olması sebebiyle şair, kasidesinin ana temasına uygun bir şekilde giriş yapmıştır. Tasvîr bölümünde ise kadın konusunu detaylı bir şekilde ele almış, sergilemiş olduğu tutumlar sebebiyle kadına sistemler savurmuş ve ona görevlerini hatırlatırcasına sorular yönelmiştir. Yine ona, toplumun baskılarından kurtulmasını amaçlayarak nasihatler ve öğütler vermiştir. Kasidenin son bölümünde şair yoğun bir hicive başvurmuştur. Kadının haksızlıklara maruz kalmasını, yaşadığı ağır itham ve suçlamalara karşı duyarsızlıkları eleştirmiş ve son cümlesini kadın konusuna karşı atfetmiş olduğu önemin, bir karşılık bulmaması karşısında duymuş olduğu hayal kırıklığı ile tamamlamıştır. Bâhise, Arap şiir edebiyatına uygun bir şekilde kasidesini zihinlerde kalacak olan bir atasözü ile ⁶⁶ويل الشجي من الخلي- tamamlamayı uygun görmüştür ki bu tarz bir hâtîme, Cahiliye şairlerinin sıklıkla başvurmuş olduğu bir yöntemdir. ⁶⁷

3.2. Biçim Bakımından Analiz

Bâhise tarafından kaleme alınan kaside, nazım şekli olarak Arap edebiyatı geleneğindeki kaside şekline yakın olmakla birlikte, beyit sonlarında kimi zaman 'lâm', kimi zaman 'lâm' ve 'yâ' beraber verilmiştir. Bu durum kasidenin revî - “bir beyitteki son harftir”- açısından tekdüzelikten uzak olduğunu göstermektedir. Dil ve üslup olarak ele alındığında şiirde klasik Arapçanın kullanıldığı görülmektedir. Şair, anlatımını edebîleştirme amaçlayarak teşbîh, istiâre ve kinâye gibi edebî sanatlarla yer vermiştir. “Bulutlar gibi yürü” derken, mücmel teşbîhe başvurmuştur ve her ne kadar beytin devamında “acele etme!” demiş olsa da kadını buluta ne yönden benzettiğini açıkça belirtmemiştir. “Kapalı kafesin içindeki haline üzölmüş” derken eve kapanıp kalan kadını, kafeste tutulan bülbüle benzeterek istiâre-i tasrîhiyyeye, gerçek ve mecaz anlamı içerdiği için kinayeye başvurmuştur. İbaredeki ‘kafes’ kelimesi hem gerçek anlamıyla kuşun hapsedildiği yeri, hem de mecaz anlamda kadının ev içinde toplumsal kısıtlamalarla sınırlandırılmış yaşamını temsil etmektedir. Kelime hem gerçek anlamını korumakta hem de başka bir anlamı ima etmektedir. Bu çift anlamlılık kinaye sanatı olarak değerlendirilmektedir. “Zincir, ayakta bir halhal olsa bile yine de bir kölelikdir” derken pranganın kötü oluşunu, güzellik emaresi olan halhalla dolaylı yoldan karşılaştırmaya gitmiştir. Edebî sanat olarak bu benzetme işi üstü kapalı yapıldığı için burada teşbîh-i zımnîye başvurduğunu söylemek mümkündür. Örneğin ‘kapalı kafes’ ifadesiyle hem fiziksel bir kapanmışlık hem de kadının toplumsal sıkışmışlığı ima edilmekte, ancak benzetme doğrudan yapılmamaktadır. “Bana Ebû Cehil karpuzunun suyu gibi acı bir söz söyledin” derken de sözünün acı oluşu, Ebû Cehil karpuzunun acılığına açıkça benzetilmiştir. Burada da teşbîh-i mürsel bulunmaktadır. “Bülbülün sohbetinden, kanaryanın şakımasından ne anladın?” derken şair, hakikatte bülbül ve kanaryanın seslerini kastetmemiştir. Bu seslerin edebî yönlerine atıf yaparak sanatı veya güzel sözleri kastetmiştir. Bu şekilde anlatımla da mecâz-ı mürsel yapmıştır. Kasidede bülbülü, kanaryayı ve bulutu bir metafor olarak kullanmış, sembolik anlatıma başvurmuştur.

Bâhise'nin şiirine “...يا هذه” şeklinde başlaması ile ilgili olarak şu yorumlar yapılabilir: Şair, şiirinde kadının durumunu ele aldığı için okuyucuların dikkatini muhataba çekmeyi hedeflemiş olabilir. Bu gayrî resmî bir dil olduğu için diyalogun daha rahat bir şekil almasını sağlayabilmektedir. Tam tersi bir durum da söz konusu olabilir. Kadın, Mısır'ın o döneminde ikinci planda olduğu için bir isim ve saygınlık ifade eden

⁶⁶ Atasözü hakkında detaylı bilgi almak için bk. Ahmed b. Muhammed el-Meydânî, *Mecma'u'l-emsâl* (Beirut: Dâru'l-Ma'rife, ts.), 2/367.

⁶⁷ İsmail Durmuş, “İntihâ”, *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi* (İstanbul: TDV Yayınları, 2000), 22/346-347.

bir hitap şekli seçilmemiş, bununla da bir sitem dile getirilmiş olabilir. Arapçadaki dişil işaret ismi olan هذه ile muhatap olarak doğrudan kadın seçilmiş denilebilir. Arap edebiyatında şairlerin kasidelerine doğrudan hitapla giriş yaptıkları göz önünde bulundurulduğunda bir geleneğe atıf yapıldığı da ihtimaller içerisinde.

3.3. Tema Bakımından Analiz

Kasidedeki temaları, şairin düşünce dünyasındaki konular ışığında analiz etmek mümkündür. Bunlar şöyledir:

3.3.1. Hürriyet ve Tutsaklık

Bâhise, dönemin Mısır kadınının, kafes benzetmesi ile kendi ev ortamında dahi olsa tutsak bir hayat yaşadığını vurgulamaktadır. Ev ortamı, bireyin dış dünyadan sıyrılıp rahatladığı bir ortam iken Bâhise, kadının kendi evinde bile yaşamaktan rahatsız olduğuna ve bozkır gibi ıssız bir yerde yaşamak istediğine dikkat çekmektedir.

Kasidenin beyitleri, okuyucuya Mısır kadınının baskı altında yaşadığı izlenimi vermektedir. Halhal, kadının güzelliği için kullandığı bir meta olsa da zincire benzerliği sebebiyle tutsaklığın bir emaresi olarak yorumlanmıştır. Buna istinaden şair, toplumun görüşünü "...hapsolmak, şahinin keskin bakışlarından korunmaktır" beytiyle dile getirmektedir. Çünkü Bâhise'nin kasidesinde bahsettiği üzere, Mısır erkekleri eşlerini evlerinde tutarak art niyetli erkeklerden korumuş olmaktadır. Kadını evden dışarı çıkarken "...acele etme" diyerek desteklemekte, "kalabalık yolları değil تنها yolları tercih et" diyerek de temkini elden bırakmaması konusunda uyarılmaktadır. Bâhise, üzgün hür bir kimsenin, üzgün bir esirden daha hayırlı olduğunu düşünmektedir.⁶⁸

3.3.2. Toplumda Kadın

Bâhise, şiirinde kadının evdeki ve toplumdaki yerine dikkat çekmeye çalışmıştır. Toplumda yaygın olan görüşe göre kadın evinde oturmalı, gerekmedikçe dışarı çıkmamalı ve ev işleriyle ilgilenmelidir. Bâhise, "Kadının şerefi evinde oturmasıdır, fabrikada çalışması değil" derken geleneksel bakışı yansıtmış olsa da bunu mutlak surette savunmaz. Bilakis o kadının kendisini mümkün olduğu kadar her alanda geliştirmesini söyler. Ancak bunun için de erkek ve kadın arasında eşit şartların sağlanması gerektiğini vurgular. Yine kadın, ev işleri ile ilgilenmeli ve çocuklarını ihmal etmemelidir. Burada dikkat edilmesi gereken husus şudur: Bâhise, kadınların batıya özenerek ellerini ve ayaklarını ev ve aile hayatıyla alakalı her şeyden çekmesine karşı çıkmakta, kadının ev işleri ve ailesi ile birebir ilgilenmesi gerektiğini savunmaktadır. Hatta ona göre evde çalışan yardımcıları evin emanet edilmesi, aile saadetine zarar vermektedir.

3.3.3. Kadın ve Dinî Değerler

Kasidede dikkat çeken en önemli dinî metafor, peçe (burka)dir. Bâhise, peçe konusuna dönemsel tartışmalar sebebiyle özellikle atıf yapmaktadır. Aslında o muhafazakâr olarak anılsa da peçe konusunda o dönemin inkarcıları ve bilinçsiz muhafazakârları olarak özetleyebileceğimiz iki akıma karşı çıkmaktadır denilebilir. Nitekim "Peçe, örtü değildir. Dilersen uzat, dilersen kısalt" derken, yüz peçesinin İslam'ın temel bir emri olmadığını vurgulamaktadır. Bu sebepten dolayı kadının bu konuda dilediği şekilde tasarruf edebileceğini, ancak tercihinin bilinçli olması gerektiğini savunmaktadır. Eğer bu konudaki farkı bilmiyorsa başkasına sorması ve bu konuda cahil kalmaması gerektiğini ifade etmektedir. Nitekim o alt kıyafetlerin, örtünün anlamıyla ve hikmetiyle uyuşmadığını, üst kıyafetlerin ise tıpkı ömür gibi ilerledikçe kısaltıldığını ve burkanın da bir çocuğun kalbinden daha şeffaf olduğunu düşünmektedir.⁶⁹ "Bir çocuğun kalbinden daha şeffaf" ibaresi, aslında dinî buyrukla tezatlık oluşturmaktadır. Korunmak, fitneye sebep olmamak veya ilâhî bir emir nedeniyle örtünülürken "daha şeffaf bir burka" ile amaca aykırı davranıldığına dikkat çekmektedir. Eğer bir kadın, başını açacaksa da buna kendi iradesiyle karar vermesi gerekmektedir. Bunu da eğitim şartına bağlamaktadır. Bir kadının önce ilmî anlamda kendini yetiştirmesi ve donanımlı hale gelmesi gerektiğini savunan Bâhise, tercihin de kadınlara bırakılması gerektiğine inanmaktadır. Mey Ziyâde, Bâhise'nin başta peçenin açılmasını savunduğunu, bu açılmanın bir kadının doktor, uzman ve eğitimci olabilmesi için gerekli olduğunu düşündüğünü belirtmektedir. Bâhise, kadının yetkinliğinden ve erkeğin terbiyesinden emin olunabilseydi, peçenin açılmasının yasallaşmasını korkmadan savunacağını ifade eder.⁷⁰

⁶⁸ Mey Ziyâde, *Bâhîsetü'l-bâdiye*, 70.

⁶⁹ Mey Ziyâde, *Bâhîsetü'l-bâdiye*, 46.

⁷⁰ Ziyâde, *Bâhîsetü'l-bâdiye*, 68-69.

Ancak toplumun yapısının böyle bir duruma uygun olmadığını düşündüğü için, kadınların iyi bir eğitim aldıktan sonra hem kendi hem de toplumun yararına olacak şekilde hareket etmesi gerektiğini savunur. Tüm bunlardan Bâhise'nin aslında örtü karşıtı biri olmadığı, bilinçsizce örtünmeye ya da örtünmemeye karşı çıktığı anlaşılmaktadır.

Sonuç

19.yy. sonları ve özellikle 20.yy'ın başlarında Arap dünyasında da tartışma konuları arasında ilk sıralarda yer alan “kadın” konusu, Mısır edebiyat dünyası öncülerinin ayrıma gittiği bir konudur. Nitekim bu alanda günümüzde de önemli akademik çalışmalar yapılmaktadır. Bilhassa Senem Ceylan, Arap toplumunda kadının konumu ve modernleşme sürecindeki rolünü farklı açılardan değerlendirmiştir.⁷¹

Kâsım Emîn, Selâme Mûsâ gibi modernist ve Batı düşünce sistemi ile sivrilen yazarlar olduğu gibi Ahmed Lutfi es-Seyyid, Âişe Teymûr (1840-1902) gibi muhafazakâr yazarlar da mevcuttur. Ancak Süheyr el-Kalamâvî 'nin (1911-1997) “...*Bâhîsetü'l-bâdiye* gibi dava sahibi ve reformcu bir yazarın gün yüzüne çıkması kadın tarihinde önemli bir olaydır” sözüyle kastettiği Bâhise, davasında diğer ediplerden ayrılmış gerek muasırları gerek gelecek nesiller açısından bir öncü olmayı başarmıştır. O, düşüncelerini yalın surette serdetmekle kalmamış, davası için pek çok mücadele içerisinde bulunmuştur. Ele almış olduğu konular aracılığıyla da Mey Ziyâde gibi diğer kadınlara ışık tutmuştur.

Çalışmada ulaşılan bulgular şu şekilde özetlenebilir:

Çok evlilik meselesine eleştirel yaklaşım: Bâhise'nin, Batılı feminist anlayışla ayrıldığı en temel noktanın burası olduğu söylenebilir. Nitekim onun, erkeğin birden fazla kadınla evliliğinin bazı durumlarda mümkün olabileceğini savunması, mutlak surette inkârı değil, ihtiyatlı bir yaklaşım içerisinde olduğunu göstermektedir. Bu durum, onun İslâmî değerlerle moderniteyi mezcetmeye çalıştığı şeklinde yorumlanabilir.

Entelektüel ve ahlâkî güçlenme: Bâhise, ahlak ve eğitim açısından güçlü bir kadın profili çizdiğini göstermektedir. Kadınların, dinî eğitimle yetinmeyip günlük hayat becerileri noktasında kendilerini geliştirmesi gerektiğini savunması da toplumsal gelişim konusunda gerçekçi düşündüğünü göstermektedir. Toplumun kadını ikinci plana atmasının yanlışlığını yüksek sesle ilan ederek kadının bireysel ve toplumsal gelişimin önünde duran engellere karşı bir duruş sergilemiştir.

Kasîde Nisâiyye'nin yapısal ve tematik analizi: Bâhise'nin davası yalnızca fikirlerle kalmamış, edebiyatla somutlaşmıştır. Bâhise, şiirini klasik kaside yapısına uygun bir formda ele alarak geleneksel bir zeminden topluma seslenmektedir. Bununla birlikte kasidesini ‘hürriyet ve tutsaklık’, ‘kadın ve toplum’ gibi güçlü metaforlarla zenginleştirmiş ve geleneksel yapının içini modern temalarla doldurmuştur. Kadın ve dinî değerler konusunu işleyerek İslâmî ölçütler ışığında kadının haklarını savunmakta, toplumun kendi çıkar ve menfaatlerine uygun bir şekilde ortaya koydukları inanç ve yaşam biçimlerine karşı baş kaldırmaktadır.

Aktivist ruhun edebiyata yansması: Bâhise, ideolojisini şiir ve hitabet sanatlarını ile harmanlayarak büyük bir kitleye ulaşmayı başarmış ve başta Mey Ziyâde gibi sonraki nesil Arap kadın edipler için gerek fikrî gerek edebî anlamda öncü rolü üstlenmiştir. *Kasîde Nisâiyye*, kadının toplum tarafından maruz kaldığı durumları yalnızca duygusal ve metaforik bir dille ele alan önemli bir eser olmakla kalmaz, ayrıca yazarın, ideolojisini edebiyat aracılığıyla yürüten bir aktivist olduğunun en somut delilidir.

Sonuç olarak bu çalışma, Bâhîsetü'l-bâdiye'yi, döneminin muhafazakâr ve modernist ediplerinden oluşan iki ayrı kutuptan farklı bir noktada, İslâmî değerlerle modern hak arayışını bağdaştırmaya çalışan öncü bir şahsiyet olarak konumlandırmaktadır. Onun kasidesi üzerine yapılan bu ilk kapsamlı inceleme, kadın konusundaki fikirlerinin edebî bir esere nasıl tematik ve yapısal bir derinlik kattığını ortaya koymaktadır. Çalışma hem kasidenin edebî yönlerini hem de tarihsel ve toplumsal bağlamını dikkate alarak Melek Hifnî Nâsif'in kadın hakları mücadelesine dair görüşlerini ortaya koymayı amaçlamış, böylece Arap

⁷¹ İlgili çalışmalar için bk. Senem Ceylan, “Nevâl es-Sâ'dâvî'nin ‘Petrol Diyarında Aşk’ Romanında Kara ve Kadın”, *Toplum ve Kültür Araştırmaları Dergisi* 1 (2018), 33-42; Senem Ceylan, “Modern Yemen Romanında Mekân Bağlamında Kadının Konumlandırılışı”, *Journal of Turkish Studies* 12/30 (2017), 401-413; Senem Ceylan, “Mısır Sinemasında Feminist Bir Temsil Kahire 678 Örneği”, *Şarkîyat Mecmuası* 27 (2015), 72-90; Senem Ceylan, “Selva Bekr Öykülerinde Kadın Olgusu”, *Şarkîyat Mecmuası* 24 (2014), 135-146.

kadın edebiyatının erken dönem temsilcilerinden birinin edebiyat dünyasına ışık tutmaya çalışmıştır.

Kaynakça | References

- Badran, Margot. "The Feminist Vision in the Writings of Three Turn-of-the-Century Egyptian Women". *Bulletin (British Society for Middle Eastern Studies)* 15/1/2 (1988), 11-20.
- Cârim, Alî. *el-Muntehab min edebi'l-arab*. 4 Cilt. Mısır: Dâru'l-kitâbi'l-arabî, 1954.
- Ceylan, Senem. "Mısır Sinemasında Feminist Bir Temsil Kahire 678 Örneği". *Şarkiyat Mecmuası* 27 (2015), 72-90.
- Ceylan, Senem. "Modern Yemen Romanında Mekân Bağlamında Kadının Konumlandırılışı". *Journal of Turkish Studies* 12/30 (2017), 401-413.
- Ceylan, Senem. "Nevâl es-Sâ'dâvî'nin 'Petrol Diyarında Aşk' Romanında Kara ve Kadın". *Toplum ve Kültür Araştırmaları Dergisi* 1 (2018), 33-42.
- Ceylan, Senem. "Selva Bekr Öykülerinde Kadın Olgusu". *Şarkiyat Mecmuası* 24 (2014), 135-146.
- Cole, Juan Ricardo. "Feminism, Class, and Islam in Turn-of-the-Century Egypt". *International Journal of Middle East Studies* 13/4 (1981), 387-407.
- Cundî, Ethem Âl el-. *A'lâmü'l-edeb ve'l-fenn*. Dımaşk: el-İttihâd, 1958.
- Durmuş, İsmail. "İntihâ". *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*. 22/346-347. İstanbul: TDV Yayınları, 2000.
- Early, Evelyn Aleene. "Bahithat al-Badiya: Cairo Viewed from the Fayyum Qasis". *Journal of Near Eastern Studies* 40/4 (1981), 339-341.
- Ecehan, Somuncuoğlu. "On Dokuzuncu Yüzyılda Nahda Hareketi: Modern Arap Düşüncesinin Oluşumu, Kapsamı ve Sınırları". *Marmara Üniversitesi Siyasal Bilimler Dergisi* 3/1 (2015), 103-120. <https://doi.org/10.14782/SBD.2015112080>
- Goldschmidt Jr., Arthur. *Kâmûsu terâcim Mısri'l-hadîse*. Kahire: el-Meclisu'l-a'lâ li's-sekâfe, 1. Basım, 2003.
- İskenderî, Ahmed el-İnânî, Mustafâ. *el-Vasât fi'l-edebi'l-arabî ve târihibi*. Mısır: Matbaatü'l-Maarif, 5. Basım, 1925.
- Korkmaz, Bülent. "Modern Arap Edebiyatında Kadın Yazarların Doğuşu". *Ankara Üniversitesi Dil ve Tarih - Coğrafya Fakültesi Dergisi* 54/1 (2014), 61-80.
- Kurzman, Charles. *el-İslâm ve't-tabdîs meşrûâtü't-tecdîd fi'l-âlemi'l-islâmiyyi*. Beyrut: Merkezu nuhûz li'd-dirâsât ve'n-neşr, 1. Basım, 2020.
- Landau, Jacob M. *Modern Arap Edebiyatı Tarihi (20. Yüzyıl)*. İstanbul: Gündoğan Yayınları, 1994.
- Meydânî, Ahmed b. Muhammed el-. *Mecmau'l-emsâl*. 2 Cilt. Beyrut: Dâru'l-ma'rife, ts.
- Mûsâ, Selâme. *el-Yevm ve'l-gad*. İngiltere: Hindâvî, 2019.
- Nâsif, Melek Hifnî. *en-Nisâiyyât*. Mısır: Max Group, 2. Basım, 1925.
- Neklâvî, Fethî en-. "Kâsım Emîn". *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*. 24/541-542. İstanbul: TDV Yayınları, 2001.
- Seyyid, Ahmed Lutfî es-. *el-Muntehabât*. Mısır: Dâru'n-neşr ve'l-hadîs, 1937.
- Şakir, Ergin Ali. "Bâhîsetülbâdiye". *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*. 4/488. İstanbul: TDV Yayınları, 1991.
- Şakir, Ergin Ali. "Hifnî Nâsif". *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*. 17/478-479. İstanbul: TDV Yayınları, 1998.
- Ürün, Ahmet Kazım. *Modern Arap Edebiyatı*. Konya: Çizgi Kitabevi Yayınları, 2015.
- Yıldız, Musa. "Selâme Mûsâ". *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*. 36/347-348. İstanbul: TDV Yayınları, 2009.
- Yousef, Hoda. "Malak Hifni Nasif: Negotiations of a Feminist Agenda between the European and the Colonial". *Journal of Middle East Women's Studies* 7/1 (2011), 70-89.

Zakzûk, Mahmûd Hamdî. “Melek Hifnî Nâsîf”. *Mevsûatü A'lâmi'l-Fikeri'l-İslâmî*. 1208. Kahire: Vezîru'l-evkâf, 2004.

Zirkilî, Hayruddîn ez-. *el-Â'lâm*. 8 Cilt. Beyrut: Dâru'l-İlmi li'l-melâyîn, 15. Basım, 2002.

Ziyâde, Mey. *Bâhissetü'l-bâdiye*. Kahire: Müessesü Hindâvi li't-ta'lîm ve's-sekâfet, 2012.